

Írta: Herczog Mária

100 ÉVES A GYERMEKVÉDELEM?

Az, hogy száz éves lenne a gyermekvédelem, persze nem igaz, hiszen amióta ember él a földön – és így gyerekek is – valamilyen mértékben és módon mindig is védték őket. Az idők során azonban nagyon sokat változott a felfogás arról, hogy mit jelent a védelem, kinek a feladata ez, miért fontos a gyerekek védelme, és mi számít a védelem elmulasztásának, ennek mik a szankciói.

A gyerekek helye, szerepe és nevelésük fontossága, gondozásuk, nevelésük megfelelő formájának és színvonalának, a szeretet és kötődés jelentőségének felismerése nem tekint nagyon hosszú múltra vissza, illetve nagyon eltérő súllyal és hangsúllyal szerepelt ez az elmúlt évszázadok kérdései és dilemmái között. Időről időre változott a megítélés, ahogyan erről Magyarországon leginkább Aries műve, illetve Péter Katalin írásai alapján tudunk. A gyermekkor története maga is új téma, hasonlóan a nőekkel foglalkozó szakirodalomhoz, ami jól jelzi, hogy a gyerekek életének különféle aspektusai csak nemrégiben kerültek az érdeklődés homlokterébe.

A gyerekek védelme és jólléte iránti érdeklődésnek több oka is van. Egyrészt az a tény, hogy kevesebb gyerek születik – a világ fejlett részén – és a gyógyítás fejlődése és elterjedtsége miatt legtöbbjük megéri a felnőtté válást. Másrészt a társadalmi változások, a családi élet helyének és szerkezetének sokféle változása nagyon felértékelte a gyerekeket és a nevelésüket is. Nem utolsósorban az oktatás és nevelés nem-családi formáinak általánossá és kötelezővé válása is nagyban befolyásolja a gyerekek iránti érdeklődést. A szociológia, pszichológia, társadalomtörténet, mentalitástörténet, neveléstudomány, néprajz, antropológia mind egyre élénkebben érdeklődik a gyerekek iránt.

Más oldalról megközelítve, a gazdaság és politika számára is nagyon fontosak a gyerekek. Gazdasági szempontból is változást jelent a gyerekek megítélésében, hogy többnyire nem a családi gazdaságban, hanem családjukon kívül vállalnak munkát, a jóléti modell megteremtésével alapvető fontosságúvá vált a minél jobb minőségű és nagyobb tudással, rugalmassággal rendelkező munkaerő „előállítás”, aminek feltétele volt, hogy a család mellett működjön az oktatás, nevelés és védelem állami rendszere is.

A gyerekekről vallott felfogás, helyük és szerepük nagyon sokat változott koronként, országonként, kultúránként. A gyermekkor jelentése és jelentősége is állandó mozgásban van, és úgy tűnik a tendenciák a gyerekek helyének és szerepének keresésében nem jutnak nyugvópontra. A fogyasztói magatartás nem csak a gyerekek és családok életét, értékrendjét változtatja, de az egyén és ezen belül a gyerek szerepét is. A gyerekek jóllétének megteremtése és számukra „mindennek a megadása”, másfelől a gyerekek magának is mint „fogyasztási cikknek” a megjelenése. Minden erőfeszítés arra irányul, hogy minél tökéletesebb babák jöjjenek a világra, velük és körülöttük minden a lehető legszakoszerűbben történjen és teljesítményük, akár a megevett étel mennyisége, akár az „időben” történő felállás, szobatisztaság, vagy az iskolai teljesítmény, sporteredmények, párválasztás, későbbi életpálya igazolják vissza a szülők, és a szakemberek jó teljesítményét. Így a gyerekekre mint produktumra is büszkének lehet lenni, csakúgy, mint a felnőtt életút más, többnyire tárgyiasult eredményeire.

Ez a leírás persze a világ fejlettnék és gazdagnak tekinthető részén élő szerencsés helyre született gyerekekre igaz, annál is kontrasztosabb, hogy milyen reménytelen helyzetben és körülmények között élnek azok a gyerekek, akiknek a túléléshez is nagy szerencsére van

szükségük, ennél sokkal többre aligha számíthatnak. Azokban az országokban, ahol a jólét és a gyermeki jogok sokak számára magától értetődőek, a gyerekek védelmét és jóllétét szolgáló intézmények, szakemberek és alapvető feltételek adottak, ott is szégyenteljesen sok gyerek van elzárva, kirekesztve ezekből a lehetőségekből.

Ha a 100 éves magyar állami gyermekvédelmet ünnepeljük, akkor egyrészt számba kell vennünk mindazokat a nagyszerű eredményeket, amelyeket a „rettenetes” XX. század teremtett, de az ünneplés nem homályosíthatja el azokat a bűnöket és mulasztásokat, amelyek ugyancsak megtörténtek, és amelyek jóvátétele csak részlegesen lehetséges. A tanulságok levonása esélyt ad arra, hogy a következő 100 évre jó és megvalósítható terveket készítsünk és ezeket meg is valósítsuk.

Az elmúlt száz év lehetővé tette, hogy az oltalomra, védelemre szoruló gyerekek egyre nagyobb számban és egyre többféle segítséget, védelmet kapjanak, egyre nő az igény az ellátások, szolgáltatások iránt, és egyre többféle és jobb színvonalú megelőző, gondozó, utógondozó támogatást várnak a szülők, a szakemberek és a közösségek is. Az elmúlt évszázadban az is a viták keresztüztüében állt, hogy kinek mekkora felelőssége és szerepe van a gyerekek védelmében, mit kell és szabad a szülő, a család belügyeként kezelni és mi az, ami a közösség, az állam feladata és lehetősége. Érdekes és kevésbé tisztázott párhuzamos folyamatoknak lehetünk tanúi. Míg egyrészt nőtt az állam és a közösség felelőssége, feladatainak száma annak érdekében, hogy a gyerekkor minél örömtelibb és gondtalanabb legyen, a gyerekek ugyanakkor ennek és az oktatásnak a segítségével felkészülhessenek a sikeres és minél teljesebb felnőttkorra, a családok intimitásigénye, a felnőttek és gyerekek személyiségi jogai egyre nagyobb hangsúlyt kapnak. Míg egyik oldalon számon kérjük és elvárjuk, hogy minden lehetséges módon támogassa az állam és a helyi közösség a gyerekek megszületésének, felnövekedésének és felnőtté válásának minden fázisát, ehhez teremtsen meg a szükséges feltételeket, védje meg a nem kívánt, ártó hatásoktól őket, addig más oldalról azt is elvárjuk, hogy a családok úgy és olyan módon nevelhessék gyerekeiket, ahogyan azt az adott kisközösség kultúrája, hagyományai, szokásai megkívánják, és csak a feltétlenül szükséges minimális beavatkozásra kerüljön sor, tiszteletben tartva a családok önrendelkezési jogát, autonómiáját. Nem könnyen összeegyeztethető, de nagyon fontos elemek ezek a gyerekek megváltozott védelmének.

A XX. században nem csak a gyerekek állami védelmének rendszere és a felelősségvállalás vált természetessé, hanem sajnos a gyerekek elpusztítása és kiszolgáltatottságának elfogadása is. A két világháború és a világ valamely régiójában mindig folyó értelmetlen és gyerekek millióit érintő öldöklés, harc nem kerülte el Magyarországot, a magyar gyerekeket sem, a nagyszerű orvosi felfedezések és a pusztító járványok, betegségek megelőzhetősége mellett is sok gyerek halt meg, betegedett meg alapvető egészségügyi, higiénés, szociális feltételek hiányában, az elhízott, túltáplált, mozgásszegényen élő gyerekek egyfelől, az éhező, alultáplált gyerekek másfelől. A túl sok ingernek kitett, elkényeztetett, határokat nem ismerő gyerekek mellett az ingerszegény, szomorú, képzetlen és dolgoztatott gyerekek állnak, a sok esetben megelőzhető és korrigálható fogyatékoság, az elhanyagolás, bántalmazás, abúzus és szeretetlenség pedig szegényt, gazdagot egyaránt sújt.

Az elmúlt 100 év eredményeiről és hiányosságairól sok szó esik ebben az évben: az Országos Gyermekvédelmi Konferencia és a várható médiafigyelem mellett tanácskozások, kiadványok, rendezvények hívják fel a figyelmet a gyerekek védelmének fontosságára.

Új és kevésbé elterjedt szempont a gyerekek bevonása az őket érintő kérdésekbe, amikor nem róluk, hanem velük gondolkodunk, döntünk, hajtjuk végre, amit elterveztünk, és értékeljük a történeteket. A gyerekek bevonása alapvetően megváltoztatja a gyermekek

védelmének, oktatásának, nevelésének kereteit és tartalmát. Ahhoz, hogy ez sikerüljön, nagyon sok olyan felnőttre van szükség, akiknek a szakértelme, munkája, elszántsága és embersége, szeretete nélkül az elmúlt száz évben nem sikerült volna elérni azt, ami lehetővé teszi ma, hogy a továbblépésről, a minőségi gondoskodás feltételeinek megteremtéséről, az egyéni igények és szükségletek kielégítéséről gondolkodjunk.

Ünneprontás nélkül is számot kell vetnünk azzal, hogy ma Magyarországon sok gyermek számára még azok az ellátások és eredmények sem élvezhetők, amelyeket pedig alapvető jogoknak és jogosultságoknak tartunk. A családi élethez, érzelmi biztonsághoz, elfogadható lakhatáshoz, élelemhez, egészségügyi ellátáshoz, tanuláshoz, szórakozáshoz, játékhoz, védelemhez minden gyermeknek joga van, ezek biztosítása mindannyiunk felelőssége és kötelessége. Az állami, önkormányzati szerepvállalásnak azt kell céloznia, hogy minden megszülető gyermeknek családi körben biztosítva legyenek a fejlődéséhez szükséges feltételek, ezek formája, tartalma és módszerei lehetnek viták témái, de a gyerekek kirekesztése és esélytelensége, kiszolgáltatottsága elfogadhatatlan és szégyenletes lenne a XXI. században.